

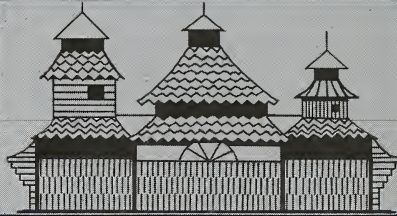
IVAN FRANKO
VOLODYMYR HNATIUK

І ми в Європі

EX
LIB
RIS

PAUL R. MAGOCSI

Чи, може, ми погані учні?!

Не так давно науковці, але й історики залюбки говорили і наголошували, що історія – вчителька життя. Деякі, щоб надати цьому крилатому вислову більшої ваги, висловлювали його латинню – «Historie vitae magistra est». Нинішнє життя підказує зовсім іншу правду. Наші національні біди багато в чому подібні до тих минулих. Але ми аж ніяк не повчилися з того, що вже тут було і у певних модифікаціях повторюється в інших суспільно-політичних умовах. Але ми й зараз не винесли з цього пізнання ніяких висновків, тільки німо дивимось, що з цього врешті-решт вийде.

Широкий читацькій громаді та шанувальникам нашого часопису пропонуємо статтю Івана Франка «І ми в Європі», яку вперше було надруковано в журналі «Житє і слово» у 1896 р. За свідченням М. Павлика, текст протесту написали І. Франко і В. Гнатюк. Протест подаємо за першодруком.

Вже сама назва «І ми в Європі» навіює ще один роздум. Хтось поспішає в Європу, хтось туди когось пхає, хтось когось приймає, або не хоче його туди, а ми там давно були. Ото ще один урок, з якого слід би повчитись. Якщо пісумовуємо, то виходить, що справді ми погані учні, або вже давно нігілістично дивимось на оте – «Historie vitae magistra est».

/р/

Іван Франко

І МИ В ЄВРОПІ

Протест галицьких русинів проти малярського тисячоліття.

Дня 2 іюня сього року відбулося в Будапешті в присутності зібраних членів Угорської Академії наук торжественне отворення кімнати, присвяченої пам'яті великого європейського генія Йоганна Гете. В тій кімнаті зложено і виставлено до прилюдного вжитку багату і цінну збірку пам'яток по великим поеті і великим чоловіці, подаровану Академії одним горожанином. При нагоді сього отворення проголосив президент Академії, граф Зічі, промову, в котрій отсей уступ, наскільки він був вірно переданий газетами, звернув нашу

особливу увагу: «Надіємось, що тепер Європа, бачачи, як ми шануємо пам'ять її великого генія, перестане поприкати нас національною нетерплячістю та шовінізмом». Ми не хочемо підсувати тим словам ніяких злобних коментаріїв, не хочем вдаватися в розбір делікатного питання, чи справді торжественне віддання до прилюдного вжитку збірки пам'яток по великим чоловіці, случайно дарованих Академії, може служити доказом, що весь народ, що його правительство і його інтелігенція перейняті думками і ідеями того великого чоловіка. Ми не хочемо доказувати й такої можливості, що, коли дійсність не відповідає врочисто виголошуваним фразам, таке експлуатування пам'яток імені великого чоловіка

для цілей зовсім посторонніх і далеких від круга його ідей і ідеалів може вважатися радше профанацією, ніж шануванням його пам'яті. Для нас у промові графа Зічі важний тільки його поклик до Європи, його дезидерат, щоб Європа таким чи іншим способом виказала малярській нації признання, що вона свободолюбна, толерантна, великодушна, що постує в душі високогуманних ідеалів Гете.

Як члени українсько-руського народу, що живе, безперечно, також в Європі, що був живим огником у сім'ї європейських народів і діяльним співробітником європейської цивілізаційної праці ще в ту пору, коли предки нинішніх маляр були пострахом Західної Європи і нищителями її культури, як члени народу, що, висунений долею на саму окраїну Європи, своїми грудьми заступав її як міг перед навалами азіатських варварів і в тій довговіковій боротьбі втратив усе, окрім почуття своєї єдності, окрім своєї національної вдачі, як і свого кровного зв'язку з європейським цивілізованим світом; як члени народу, котрого частина живе також під тінню корони св. Степана* і зазнає всіх добродійств малярського свободолюб'я, малярської толеранції, малярської великодушності і гуманності, ми в ім'я тих високих та світлих ідеалів, що в душі кожного європейця нерозривно в'яжуться з безсмертним іменем Гете, підносимо свій голос, щоби дати свідоцтво правді. Адже ж і ми в Європі, значить, поклик

графа Зічі і до нас звернений, і ми маємо право і обов'язок відповісти на нього. До обов'язку сього ми почуваємося тим живіше, що наші брати, русини угорські, в першій лінії покликані до відповіді на сей поклик, не можуть піднести свого голосу з причин, які далі виложимо.

В кількох північних комітатах Угорщини живе до 500 000 русинів. І положенням, і традицією історичною і літературною, і з погляду на тип етнографічний та на усну словесність вони частина того українсько-руського народу, що заселює східну часть Галичини і полудневу часть Росії і в цілому числить сьогодні около 25 мільйонів душ. До XVI віку були угорські русини вільними людьми, тіпилися значною автономією й їх відзначувано на королівських дворах, з них набирали королі угорські свою прибічну сторожу, а видніші русини мали значний вплив у королівській раді. В XVI віці почали маляр витискати* русинів, подібно як і інші немалярські народності, з усіх важніших урядів, а з часом почалося й переслідування русинів головно задля їх православної віри. На ніщо не здалась унія церковна, на ніщо не здався титул апостольського вікарія, який папи римські надавали угро-руським єпископам; латинські єпископи вважали їх своїми вікаріями і ненастанно вмішувалися в діла руської церкви, а правительство ставало завжди проти русинів.

Такий стан тривав аж до часів панування Марії-Терези і Йоси-

фа II. Ті великі володарі, обіймаючи світлим розумом і широким поглядом усі народи монархії, щиро дбали про їх потреби*. Марія-Тереза причинилася до встановлення самостійної єпархії мукачівської*, наділила єпископа, капітулу, церкву і семінарію землями і доброю платою, подарувала поезуїтський монастир, церкву і замок в Унгварі на палати єпископські, кафедральний собор, семінарію і теологічний музей, зрівняла у всім, а особливо в справах духовних, духовенство руське з латинським і тим способом забезпечила русинів від утиску і переслідування латинників. В р. 1774 заснувала Марія-Тереза при церкві св. Варвари у Відні генеральну гр(еко) - к(атолицьку) семінарію духовну; угорським русинам призначено в ній 12 місць, а то 10 для мукачівської єпархії, а 2 для пізнішої пряшівської. Таким способом угорські русини одержали можливість черпати для себе знання в самім центрі держави. А що около р. 1750 засновано також богословську школу в Мукачеві, де вчено по-слов'яно-руськи /її в р. 1778 перетворено на духовну семінарію і перенесено до Унгвара, та й далі вчено в ній по-слов'яно-руськи/, то між тодішніми угорськими русинами розпочався такий науковий рух, що вони не тільки у себе дома мали відповідні сили для виховання молоді, але достарчували їх і для Галичини, а навіть для Росії. Такі імена, як Балудянський, Венелін Гуца, Орлай*, дальше Іван Земанчик*, Петро Лодій*, ще і досі ма-

ють почесне місце в історії російського шкільництва і російської науки. Угорські русини, крім віденської, виховувались також у львівській семінарії, в одній і другій бували вони навіть ректорами, як Михайло Щавницький* /ректор у Львові/, Самійло Вулкан, Бачинський, Нодь і др. /ректори у Відні/. Здавалось через якийсь час, що Угорська Русь станеться джерелом, з котрого живуча вода розлілеться по цілій Україні-Русі. Та ось нараз усе порвалося. А чому?

В 1825 р. заснували мадяри свою Академію наук в Пешті, під впливом інших народностей, між котрими почалося тоді відродження, почали й мадяри виробляти свою народну мову і вводити її у всі уряди, навіть військові. Відтоді почали мадяри змагати до відрубності політичної, відтоді й почалась на добре мадяризація. В 1844 р. ухвалив пештенський сойм закон, на підставі котрого введено остаточно урядову мадярську мову в уряди у всіх краях угорської корони, значить, і в Угорській Русі. Противитись не було кому, закон увійшов в життя. Русини, стративши тим часом щонайспосібніших своїх людей чи то через еміграцію, чи через смерть, заніміли зовсім.

Тим часом в 1848 р. вибухає революція. Русини стали по стороні австрійського уряду* — хоч тихцем було їх немало й по стороні мадярів; зате австрійський уряд по поборенні революції починає знов до них ласкавіше відноситися. Русини почали брати участь

в житті політичним; 19 октября 1849 прийшла до Відня депутація угорських русинів, до котрої належали: д-р Михайло Вівсяник, лікар із Відня, Адольф Добрянський, тоді військовий комісар при російській армії, д-р Вікентій Алексович, лікар із Відня, і священники: Іван Солтис, Віктор Добрянський та Олександр Яницький. Депутація вручила цісареві ось яку петицію: угорські русини бажають, щоби: 1/ введено в життя австрійську конституцію з 4 марта 1849; 2/ признано угорським русинам відрубну політичну територію; 3/ розграничено адміністраційні округи на округи етнографічні без огляду на попередній поділ Угорщини на комітати; 4/ основано руські народні школи, руські гімназії, руську правничу академію в Унгварі і перемінено львівський університет на руський; 5/ узгляднювано русинів при заміщванні урядів, а не допускано урядників, що не знають руської мови, до урядів в руських округах; 6/ видавано руську урядову часопись з допомогою уряду; 7/ щоби вільно було друкувати книги кирилицею; 8/ зрівняно руських урядників, священників, учителів з особами того ж стану інших народностей; 9/ узгляднено руських людей при авансі в армії і заміщено деякі урядові посади при головнім правительстві в Відні русинами; 10/ заведено руських капелянів при руських полках.

Мала частина тих бажань була сповнена; неважаючи на бідність руського народу угорського, заве-

дено в многих місцевостях двокласові школи народні і повторюючі недільні відділи для дорослих з руською мовою викладовою; в многих місцевостях заведено знов школи парафіяльні, де вчителями, і то навіть добрими, були дяки. Коли австрійський уряд іменував Добрянського надзупаном 4 комітатів руських з осідком в Унгварі, завів той в адміністрації руську мову, позаміщував много урядів руськими семінаристами, постарався о те, що почато викладати в гімназії кілька предметів по-руськи, позаводив руські написи на таблицях в Унгварі і по селах. Його знаменитий організаторський талант зелектризував цілу Русь Угорську і підвів її до життя. На жаль, не став він відразу на народнім становищі, тому доки уряд підпомагав його, або бодай не робив йому перешкод, доти все держалося: коли ж під управою Бейста настав дуалізм* і мадяри взяли під ноги всіх своїх противників з 1849 р., устав також рух між русинами. Мадяризація розпочалася наново, та сим разом безмірно сильніше і брутальніше, ніж уперед. На русинів перенесли мадяри всю ненависть, якою палали до росіян за погром 1849 р.*; нищити русинів зробилося немов патріотичним обов'язком мадярським, дарма що сповнювання сього ніби патріотичного обов'язку вело за собою економічну руїну, духову темноту і безпомічність півміліонної маси народу, виключало від цивілізаційного розвою і поступу цілі обширні комітати, деморалізувало і доводило

до цілковитого етичного здичіння угро-руську інтелігенцію, найпаче ту її часть, що з покликання свого повинна би стояти на сторожі гуманності і етичних ідеалів – духовенство вище і нижче.

Найвищими достойниками серед угорських русинів є три руські єпископи: мукачівський Юліан Фірцак, пряшівський Іван Валій, крижевацький Юліан Дрогобецький. Пряшівський зовсім німецький тілом і духом, то про нього й не говоримо. Мукачівського найліпше характеризують слова, які він сказав при своїй інсталяції: «Надіюся, що в короткім часі тих п'ятсот тисяч греко-католиків, що зістають віднині під моєю управою, стануться найщирішими мадярами». Крижевацький виставив собі свідоцтво тим, що на отворення вистави спішив з нараженням свого життя, щоби лишень показатись добрим мадяром. Всі разом виявили добре свій характер тим, що боялися поздоровити кардинала Сембратовича з кардинальством, а дальше, що боялися порозсилати своєму духовенству програми обходу ювілею унії берестейської лиш тому, що вони були друковані по-руськи. Яко пастирі 500 000-ного руського люду, живучи працею того люду, вони не тільки не знають мови того люду, але не хотять її навчитися, а що більше, бажали б її нівечити з лиця землі – може, одинокий в нинішнім цивілізованім світі приклад безграничного отупіння всякого морального почуття!

Між собою вони говорять і пишуть по-мадярськи, зі своїми близькими і з капітулою, з підвладними священиками, з урядами так само; в школах парохіяльних уміщують самих ревних мадяронів*, в семінаріях богословських питомців не вміють не тільки по-руськи, але навіть по-церковному читати, не то вже щоб розуміти те, що читають; в бурсах для сиріт по священиках виховують не русинів, але мадярів, хоча заклади ті основані і удержуються руськими фондами.

Вірним образом високих пастирів мусять бути й нижчі. Як тамті обік ордерів і відзнак, так сі обік добрих парохій не знають ніякого ідеалу, як тільки бути «добрим мадяром». А щоб на таку назву заслужити, треба бути шовіністом мадярським, народ уважати лише за дійну корову, але не почуватись зглядом цього до жадних обов'язків, голосити до руських мужиків проповіді по-мадярськи, хоча мужики їх не розуміють, потім про такий подвиг оголошувати публічно в часописах і на підставі такої публікації жадати надгороди з фондів, призначених на цілі мадяризаційні. На сором XIX вікові, ми мусимо сказати, що нині ще в Угорській Русі велика часть руських священиків так низько упала морально, що не вважає для себе ганьбою публічно в часописах стверджувати, хто і коли в руській церкві говорив мадярську проповідь, стверджувати свою зневагу до мови рідного народу, а за те огидне поквітування жадати з мадяризаційного

фонду надгороди, що звичайно виносять 10-15 гульденів! Ми не сумніваємось, що високовчений гр. Зічі, покликаючись на всю Європу, незнав тих огидних фактів, які день в день від давніх літ діються в значній часті його функцію, бо, знавши все те, він – думаємо – не посмів би був ані поклікатися на свідоцтво Європи, ані профанувати пам'ять великого генія, пркиваючи його іменем таку безодню морального здичіння. Бо се не є патріотизм, той світлий, гуманний, чоловіколюбний патріотизм, що становить красу і славу цивілізованого чоловіка XIX віку. Такого патріотизму дармо шукати серед угро-руського духовенства, з виїмком хіба дуже а дуже немногих осіб. «Мадярський патріотизм» більшості велить поперед усього шукати користі і вигід для себе, держати хлопа здалека від просвіти і науки, читати тільки мадярські газети, молитися з мадярських молитовників, вчити дітей по-мадярськи говорити, навіть із слугами дома розмовляти по-мадярськи.

Те саме, що про духовенство, треба сказати і про світську інтелігенцію, особливо про сільських учителів. З дуже малими виїмками ця інтелігенція наскрізь змадярщена, встидається руської мови, цурається рідного люду. Мадяризація зробила їх не тільки перевертнями і ворогами власного народу, але рівночасно здеградувала їх морально, поробила їх сибаритами, підляками, лизунами, прислужниками панськими, зага-

сила в їх душах всяке ідеальне змагання, всяке етичне почуття. Чи то є та пошана для ідеалів Гете, котру Європа має засвідчити мадярській нації при нагоді її тисячоліття?

Ось іще кілька нашвидку назбраних фактів, як велика, культурна, гуманна мадярська нація шанує права людські і горожанські других народностей.

В Мукачеві була напись руська на одноповерхій камениці парохіяльній. Задля тої написи мусив місцевий парох терпіти різні пакости від мадярів, аж поки, зневолений, не стер її і таким способом не стався знов лояльним і правдивим «мадяром».

Один забескидський священик має дочку, і хоча мати і отець говорять з нею по-мадярськи, але нянька і слуги – по-руськи, бо інакше не вмють, тож і мала кішасонька¹ бесідує радше по-руськи, як по-мадярськи. До села, де той священик є парохом, заїхав раз «школярський інспектор» на візитацію школи. Священик запросив його до себе на обід. За обідом залепетіла щось мала попадяночка про свого батька по-руськи. Як тільки почув се мадяр-інспектор, почервонів по самі вуха, встав від обіду і в приступі найвищого обурення промовив: «Я не можу їсти обіду разом з таким мадярським горожанином, котрий не навчив своєї дитини по-мадярськи, котрого дитина гавкає /vabrya/ варварським жаргоном!» По сім вийшов мадяр з хати не

попрощавшись ані з гостинним господарем, ані з його подругою.

До гімназії, до третьої чи четвертої класи ходив хлопчина, син руського попа, що, як видно, почув у собі якусь руськість, коли на питання професора, якої він народності, відповів, що руської. Професор побачив у тім мало що не зраду державну, зараз представив сю справу на вчительській конференції, а тут присуджено вигнати хлопця з гімназії. Аж по довгих заходах батька, коли той за сина сказав, що він малярської народності, полишено його в гімназії.

Один із підписаних тут* був свідком такої сцени. На двірці залізниці чекала на поїзд ціла купа русинів, що мали їхати на жнива. Були там і старі й молоді, хлопці і дівчата. Між дівчатами деякі були дуже гарні так, що се звернуло увагу молодого залізничного урядника. Він не втерпів, щоб між них не піти і не «пожартувати» з ними трохи. Щоб його дівчата розуміли, мусив говорити по-руськи. Тим часом надійшла хвиля відтворення каси. Приступає один мужик з тої купи до каси і просить білет третьої класи – по-руськи. Я вчув се той самий урядник, як скочив, немовби його хто опарив, як крикнув, то бідний мужик став ні в сих ні в тих, не знав що з собою почати. Як перейшла перша буря, звернувся той урядник до мужика та й питає: «Ти в якій землі жиєш? В малярській, тож знай, що мусиш говорити по-малярськи».

Малярська свободобільність і толеранція доходять до того, що малярі забороняють угорським русинам відбирати руські часописи з Галичини, навіть не політичні, лиш літературні або призначені для дітей, забороняють зноситися з галицькими, одбирають листи, писані до угорських русинів, і т.д. Навіть в абсолютній Росії не робиться таких речей так явно, з таким цинізмом, а особливо з устами, повними грімких фраз про свободу, толеранцію і цивілізацію.

Щоби знищити всякі сліди Русі на Угорщині, наказав уряд перемінювати назви не лиш місцевостей, але й осіб, і то як імена, так і прозвиська на лад малярський. Імена: Михайло, Осип, Гаврило, Василь, Стефан, Павло, Юрко, Олекса перемінено на Mihály, József, János, Gábor, Bazil, István, Pál, György, Sándor; по-руськи не смій тепер назватися, коли хочеш наразитися на тисячі різних прикростей. Прозвища: Іванів, Іванців, Голосняй, Товт, Вівсяник, Зейкан, Зазуля, Завадяк, Вовканич, Сірко, Собків, Пасулька, Медвідь стали писатись: Iványó, Iváncsó, Holosnyay, Thóth, Viszánik, Zekány, Zazulya, Zavegyák, Vókanics, Szirko, Szopko, Paszulyka, Medvigy; многи переклали свої прозвища на малярське, напр., Чорній – Fekete; многи прибрали прозвища малярські. Подібно чисто руські назви сіл попереміновано на малярські, і так: Новое Село – Bereg-Ujfalu, Дубровка – Cserhalom, Розтока – Gazló, Сільце – Kisfalu, Гребля –

Felső Kafaszló, Залуже – Kis-Almás, Яблоново – Nagy-Almás, Дунковиця – Nyíresfalva, Пістрялово – Pisztraháza, Локоть – Abránka, Завидово – Závídfalva, Чорний потік – Fekete patak, Юровиця – Pargyörgyfalva, Неліпино – Hársfalva, Стройна – Malmos, Скотарсько – Kis-Szolyva, Гукливоє – Ingó, Воловоє – Ökörmező, Лисичово – Rokamező, Новоселиця – Felső-Neresznicze, Студеноє – Hideg patak, Крива – Tiszukirva, Тарново – Kökenyes і т.д. і т.д. Кільканадцять назв місцевостей позістало й досі руськими; мадярів се кололо, і з нагоди вистави, щоби увіковічити ювілей тисячоліття, а zarazом показати Європі, що русинів зовсім нема в Угорщині, порішили і ті останні назви попереми́нювати на мадярські. Так, отже, північні села руські стануть тепер, бодай на око, чисто мадярськими і від 1896 р. будуть називатись: Русково – Kárpát-ого szí, Руська Поляна – Navasmerő, Русь-крива – Sebespatak, Косова Поляна – Kaszómező, Нересниця – Királyfölgye, Куштино – Réfalu, Задня – Zárfalu, Майданка – Hamvas і т.д..

Ми не антисеміти і далекі від того, щоб ворогувати проти когонебудь задля його раси, релігії або народності. Та про те годі заперечити, що історичні і соціальні обставини нашого краю витворили доволі велику і вельми шкідливу верству жидів-паразитів* і безсовісних експлуататорів мужицької праці. Особливо треба се сказати про більшість тих жидів, що живуть по селах як шин-

карі, лихвари, дрібні торговці та перекупці. Можемо сказати без помилки, що де в селі більше таких жидів, там нижче стоїть просвіта, народ бідніший, темніший і більше здеморалізований. Отож ми мусимо ствердити, що ніде на цілім просторі, заселенім українсько-руським народом, процент жидів по селах не є такий високий, як власне на Угорській Русі. Коли в Росії життя по селах жидам зовсім заборонене, а в Галичині по селах живе їх ледве по 2-10 %, то в угорських селах їх маємо по 20-70 %. Не диво, що помимо голошеної на весь світ дбалості мадярського уряду про народну просвіту між угорськими русинами є ледве 30 % письменних.

Та не досить того, що угро-руські селяни своєю працею годують і збагачують таку величезну силу паразитів. Після найновішого закону мадярського про рецесію жидів спадуть на русинів нові тягарі – видатки на користь жидів. Тепер бо, коли в селі є 200 жидів і вони захочуть заложити собі школу, божницю і т.д., то після того закону русини будуть мусили конкурувати на будову і удержання тих божниць так само, як на свої церкви.

А тим часом русини не сміють заложити собі читальні, каси позичкової, зсипу збіжжя, не можуть лучитися в спілки, бо жида, попирані мадярами, не допускають того.

Ми не хочемо говорити про економічний стан, до якого довела угорських русинів така господарка урядова, сполучена зі здирствами податковими, з екзекуціями

нечуваними в ніякій цивілізованій державі. Ми зазначимо тільки, що з цілої українсько-руської території власне угорські русини найперші почали емігрувати за море, що процентово і абсолютно вони досі достарчили найбільшого числа емігрантів і що на нових осідках, особливо в Сполучених Державах Північної Америки, власне вони показуються найменше цивілізованими, а причеплене до них американцями прозвище «Hungarián» здавна стало синонімом грубості, нехарності, зледащілості і рабської приниженості, до яких у Америці не доходили ані невольникинегри, ані дикі індіани.

Русини не мають ані одного свого посла в соймі, хоч на 500 000 жителів повинні мати і хоч впровадженні конституції в Угорщині мали кількох. Не мають тому, що в Угорщині вибори переводяться так, як, певно, ніде в краю, хоч би тільки напівцивілізованим. Листи виборців фальшують: тих, котрі мають право голосувати, тисячами з листів вичеркують, коли нема певності, що вони будуть голосувати за урядовим кандидатом; натомість тих, що готові голосувати на всякого урядові кандидата, втягають в листи, хоч би вони не мали права голосування. Правда, вичеркненим самовільними урядниками з лист виборчих горожанам після закону прислугує право рекламації, та що ж: потрібні до рекламації папери видають відповідні канцелярії, а коли русин зголошується до канцелярії і просить ті папери, його викидають за двері. Коли мимо всяких перепон віддасть який русин голос на сво-

го кандидата, його гонять, переслідують на кождім кроці, гнетуть, а не раз і гублять і то не лиш його самого, але навіть цілу його родину. Виборців, що не голосують на любого урядові мадярському кандидата, провадять жандарми з настромленими багнетами як злодіїв і душогубців. Виборцям не дозволяють порозуміватися зі своїми проповідниками, але тримають їх цілий день в голоді і холоді під голим небом. Неурядових виборців спиняють як мож від голосування, а коли належать вони до армії, то перед голосуванням покликають їх до війська. Перед виборами, а особливо під час самих виборів насилають у села багато війська і жандармів. На урядового кандидата покликають голосувати навіть таких, що їх тоді нема дома, очевидно, вони голосують через різних заступників, понайбільше жидків. Навіть умерші мають таких своїх заступників.

Такими то способами обезсилено, зубожено, отемнено, обдерто з усіх найкращих здобутків цивілізації великий і живий відлам українсько-руського народу, відібрано йому можливість промовити самому в своїй обороні, заткано уста, щоби криком розпуки, стогоном потоптаної і зневаженої гідності людської не псував гармонії пишних торжеств тисячоліття мадярської єдності і мадярської слави.

Ми не вороги мадярської нації. Ми високо цінимо її енергію в боротьбі за свої права, її геройство в тяжких для неї хвилях; ми шануємо її заслужених мужів, її талановитих писателів, поетів і політиків, бо знаємо, що вони ніко-

ли не були ворогами наших слабих, гнобителями пригноблених, не були прихильниками здирства, отемнювання і деморалізації *ad majorem Hungariae gloriam*¹. Ми тямимо ті щирі сердечні слова, якими знаменитий угорський письменник Етвеш* накликав своїх земляків до справедливого і гуманного трактування угорських русинів; ми спочуємо широко й тим словам, які недавно проголосив мадярський посол Угрон в парламенті в обороні немадярських народностей і закінчив досадним упітненням: «Хто обдирає ті народності з їх прав, той допускається тяжкого злочину на спільній вітчизні». Ми можемо тільки жалувати, що такі слова і такі погляди серед мадярської суспільності – виїмки, голос вопіючого в пустині. Ми бажаємо мадярській нації якнайкращого розвитку, та проте думаємо, що по трупах немадярських народностей вона не піде наперед, що дорога пасивності, кривдженія, економічного і духового руйнування провадить тільки до згуби, а не до поступу, дегенерує і підкопує не тільки слабшого, але й сильнішого

Ми не маємо нічого проти того, щоби наші угро-руські брати були добрими угорськими патріотами. Своїм осідком, економічними і культурними інтересами вони тісно зв'язані з Угорщиною, і ми розуміємо добре, що ми не в силі розірвати той зв'язок, бо він природний, впливає з географічного їх положення. Та проте ми думаємо, що вони мають бути свідомими русинами, бути живою і діяльною частиною тої нації, до котрої належать своїм походженням,

свою історичною і духовою традицією. Та свобода, котрою Угорщина нині величається перед світом, не повинна бути путами, що сковують уста і душу швемільюнової маси, бо тоді вона перестала бути свободою, а робиться карикатурою свободи, дволичним фарисейством. І коли ми нині, спонукані безвихідним, страшним і приниженим положенням наших угорських братів, перед лицем цивілізованої Європи підносимо торжественний протест проти брутального винародування, економічного районування, духовому стемнюванню і моральному увідлюдуванню угро-руського народу, не меншому, коли не більшому, як те, якого дізнають інші немадярські народності Угорщини: словаки, румуни, серби, хорвати і німці, – то ми переконані, що протестуємо не против свободи, не против гуманності, не против поступу, а против безсилля і безсовісного надуживання тих високих слів для брудних, навіть не національних, а вузько кастових цілей. Ми певні, що не тільки в Європі, але й серед чесних і доступних для справедливості мадяр протест наш знайде відгомін, а з свого боку запевнюємо, що не перестанемо боротися з теперішніми порядками в Угорщині, не гідними краю європейського, не перестанемо всякими легальними способами розбуджувати серед наших угро-руських братів руського народного почуття, віруючи твердо в те, що панування брутального насилля і цинізму ніколи не може бути тривке.

Львів, дня 15 юня 1896

1 Для більшої слави Угорщини /лат./ – Ред.

